

268 A
BIRTH (1st interview - Fast
no longer in tapes)
M

Investigator: Eseta. S

Informant: Milika Likutabua.....89yrs, Lutu, Wainibuka, Naitasiri

ULUTAGA: Nai VAKARAU NI VAKASUCU ENA GAUNA E LIU.

- Ni sa vula ciwa na marama koya sa na rawa ni waraka toka na gauna me na sucu mai kina. Ni sa mai tiko na marama koya sa na rawa ni yaco tiko eso na ka ka rawa ni cakava vei koya. Ena rawa ni tiko eso na ka edau vakayacori, ni sa voleka na nona gauna sa na gole sara yani ko tamani gone ki veikau me lai kauta mai na kau ka vakatokai tiko me Taqa. Sa na qai kau sara mai na ka oqori me dau mai sili kina na gone. Ni sa sisili na gone edau sili ena wai dranu, ni sa qaivakamamacataki mai na gone sa na qai musumusu vakalalai vinaka na masi vulavula ka mai davo kina na gone. Sa na mai vauta kina na gone ena Cago ni viti makawa. Ia ni sa vaka me vakavale ni lailai na gone sa na dresudresulaki ga mai na tikini sulu makawa, ka qai kau yani ki wai ena sega ni sava ena sovu ena sava walega. Sa na qai dau yaco tiko edua na ka me yacova na lima saga vulu na siga, ka qai lai tagavi na wai oqori. Ia na nona susugi tiko na gauna oqori ena sucu tiko ga vei tinana me yacova yani e yabaki tolu, sega vakadua ni bau tauvimate na gone. Okoya na ka au kila oqori me baleta na vakasucu ena gauna makawa.

Na vakasucu keimami dau veilakoyaki tu ga ena lōma ni vale. Ni sa taratara sa qai vesu edua na dali mai cake ka keimami

Cont'd Page 2.

- qai dabe toka ena dua na kisi, me keimami qai dre toka na dali. Ni ko sa dre mai na dali ni keimami sa gu sa qai lutu mai na gone. Era dau domica na ucuna me lako mai na wai, sa qai koto era. Koi au e walu na luvequ au qarava ga vakataki au. Ni keimami dre toka na dali koya keimami qai veilakoyaki toka ena loma ni vale. Ena noqu vakasucu vakataki au, au sa qai dau tara yani na luvequ, kau nasega ni rawa ni davo. Kevaka sa katolomo au na domica na ucuna me rawa ni savasava. Ni sa qai yaco yani na watiq sa qai rawa ni lai vukei au. Au dau taviya toka na tabaqu ena gauna ni noqu via vakasucu. Ni gauna talega oqo au sa dau saga vakaukauwa me kaua ni dua na ka me yacovi au. Ia erua na luvequ kau rarawa kina, baleta veirau na luvequ oqo ka sega ni lutu mai na noqu i Tokatoka ni gone. Ni oqo ena sega ni rawa ni lutu laivi mai kina, ka yacova ni sa oti edua na siga. Koya gona ni sa mai vaka koya sa qai tukuna veiratou na noqu lewe ni vale meratou musuka laivi ga nai vicovico ni gone. Sa oti koya sa qai mai masi tiko ga yani na dakuqu ena veigauna ka sa qai lutu mai na Tokatoka ni gone. Ni koi au talega oqo e tinikaono na luvequ, e walu veiratou au vakasucumi au ga vakataki au, ka walu eratou lai sucu yani ki vale ni bula. Ena nona dau qaravi au ga na watiq baleta ni na sega ni lai cakava tale edua na ka. Ni sa lutu ga mai na gone au sa na taura sara mai na gone ka mai roqota toka yani. Ko tinaqu talega edau vukei au. E sega ni dau yacovi au na Kube mevaka beka na ka sa yacovi au tiko, au dau vakaukauwataki au ga me rawata na noqu vakasucu.

- Ni sa lutu mai na gone na kakana mera na kania ena kau mai na vuruvuru ni niu. Ena vakasaqari talega edua na tikini masi, ka mai toni vata yani kina dua na bilo lolo, ka sa qai mai soli vua na gone me gunuva tiko mada na lolo koya. Ena rawa ni bogi dua se bogi rua me kana lolo tiko, ni sa oti koya sa na qai rawa ni kana se me gunuva na sucu nei tinana.
- Na cava edau yaco kevaka sa ca na sucu nei tinana ?
- Ena kau mai na wai katakataka me gunu tiko kina ka yacova sara ni sa vinaka tale na sucu nei tinana.
- Na cava soti beka era dau vakayagataka mevaka na nodra peseni, na nodra pikini ?
- E na mai lobilobi na gatu ka mai roqoti toka kina, era na ologi yani ena i sulu. E sega na pikini edau vakayagataki kina na gatu. Se na masi me lobilobi mera davo kina.
- Na cava beka era dau sisili kina na gone ?
- Era dau sili sara ga ena peseni, ia e liu sara se tu na kumete.
- Vaka cava beka na kedra kakana, edau caka vaka cava ?
- Ena mama ga yani sa qai vagani kina na gone. Ia era bulabula ga. Mera kau yani ki Papitaiso mera se qai siga tabu va, sa qai mai toro sara ga ena i toro, me toro kece sara tu na uludra. Sa qai kau yani ki vale ni lotu me lai papitaiso, oqo mera vakaisulu ga yani ka ra kau yani ki vale nilotu. E dau vakayagataki eke na wai droka me caka kina na papitaiso. Era dau vakaloloma ena gauna makawa, baleta ni se sega veira nai yaya ena gauna ni kua. Na yaqona edau mamaci mai veira na marama ka qai soli yanivua na turaga. Vaka kina na gone edau mamaci na kedra kakana.

- Nai matai ga ni luvequ ka sa bau dredre sara ga ni voleka kina niu leqa. Sa qai lako ga yani nai Talatala ka lai vakayacora edua na noqu lotu ka sa qai lutu rawa kina na luvequ. Taucoko ki muri sa rawarawa na noqu vakasucu, oqo me tara ga mai na siga Monite ka sucu sara ena siga Tisite. Ia mai nai matai ni luvequ ni'u tara mai na siga Monite kau qai sucu sara ena siga Vakaraubuka.
- Ocei era dau tiko vata kei na luvemu ka ko lako ki cakau ?
- Io, edau mai dau raici ira tiko na tubudra. Era dau kana ga na luvequ ka veitalia koi au. Ena gauna ni katakata keimami sa dau lai tiko ga ki matasawa me keimami vakamudredure. Au dau qarava vakavinaka na noqu i tavi, au qai vakacegu ga ni'u sa lako yani ki moce. Na turaga nawatiqumai Vatoa ka keirau dau lai tiko tale gakina mevaka nanona cakacaka. Oti keirau sa lesi sara yani ki Levuka kei ira na luvei keirau. Sa mani kerekere sara yani na watiqum me keitou sa gole sara mai ki Suva. Ia ko ira na makubu sa dua na kedra levu.
- Na cava soti kemuni dau vakayagataka ?
- Ena neimami bula cake mai keimami dau vakarorogo duadua ga kiveirau na neimami qase. Ni sa caka na veika taucoko keimami dau qarauna sara na neimami tavi veira na neimami qase. Sa mai vakayacori na neimami tavi ka keimami na marautaka sara vakalevu ni keimami sa vakayacora rawa na neimami i tavi me baletana neimami cakacaka. Sa qai dau qaravi tiko na gone yalewa oqo ka yacova yani na gauna me sa lai vakamau kina. Edau vakarautaki eke na nodrau sulu vakaviti naveiwatini. Na veitov

Cont'd Page 5.

- Na nodrai tovo na lewe ni vanua edau dua na ka dokai ni sa dau vakayacori edua na vakamau vakaviti. Oqori na i ka otioti ni ka edau vakayacori kina na dua na gone yalewa, ni sa vakamau oti ga sa gole sara ga yani kina na nona i tikotiko vou. Sa kena levu ga koya.

S A O T I

MARRIAGEInvestigator: Eseta. SInformant: Milika Likutabua.....89yrs, Lutu, Wainibuka, NaitasiriULUTAGA: NAI VAKARAU NI VAKAMAU ENA GAUNA MAKAWA.

- Ni gauna me sa lai vakamau kina na gone yalewa sa na sulu masi yani, ka daramaka na nona i salusalu. Sa na sega tale ni kau mai edua na ka. Ni rau sa sulu ga yani ki vakamau erau sa gole sara yani.
- Ena gauna erau sa gole yani kina ki vakamau na cava beka edau yaco ?
- Ni rau sa gole yani ki vakamau sa na wawa tu mai ko koya nai Talatala, ka sa lai caka sara na kena lotu. Sa na vakarautaki kece tu na veika me baleta na nodrau vakamau na veiwatini vou, mevaka na magiti kei na nodrau i yau. Koya gona ni sa yaco tiko na ka taucoko oqo edau laurai kina se ko cei ena rawati koya vakavinaka. Na nodrau lesu mai na vakamau sa na mai luva nai sulu ni vakamau, oqo merau veisau i sulu. Koya gona ni rau dui luvata na nodrau dui sulu ena dui tabana sa qai sulu tale mai ka sa qai caka tiko yani na vei so levu taki. Mevaka ko ira na gone yalewa ena gauna e liu era dau Tobe tu na drauni uludra, ka ra mai tiko yani ena gauna ni nodra bula vaka gone yalewa. Na kena vakayacori tiko na magiti kei na tubu tiko ni lovo sa vakaraitaki ni veidokai ka rui marautaki sara vakalevu na veika era dau cakava.

Cont'd Page 2.

- Na ka talega oqo sa nakita oti tu mai na Kalou me na mai yaco vei keda na nona tamata. Mevaka na vakasucu na ka oqo sa tukuna oti tu mai na Kalou, ka yacova mai nagauna ni vakamau sa vakadeitaka na Kalou ni yalewa me nodra i vakalasa na tagane. Na ka kece sa yaco tu veikeda ena gauna ni kua ka sa na kita oti tu mai na Kalou veikeda na tamata. Na veika kece oqo edau yaco tiko ena gauna makawa. Na vakamau sa na rawa ni yaco kina edua na soqo levu, ka vaka me sa seavu tiko yani vakamalua na veika e dodonu meda kila taumada.

Ni sa oti koya sa na rawa ni yaco tale kina edua na veiwekani vou ka rawa ni toso tiko na ka yacova yani na kena i vakata-otioti. Ni veika kece edau vakayagataki kina sa dau vakaraitaki sara ga ni veidokai.

Oqori na veika edau yaco ena gauna ni vakamau. Era na lako talega mai kina na wekadra na tiko ena vakamau. Sa rawa sara eke ni basika kina edua na veiwekani vou. Ni sa oti koya sa qai vakadeitaki ni veiwekani ka sa mai buki oti koto. Na veiwekani oqo sa na rawa ni yaco tiko edua na kena soqo levu.

Edau vakayagataki kina na tabuda mei vakaraitaki ni veidokai kei na veirokorokovi. Erau dau veisisivi yani na tabana ruarua se ko cei e levu taudua na nona i yau kei na nona magiti.

Ena gauna oqo sa sega ni rawa ni da raica na veika edau caka tu mai ena gauna makawa. Sa na rawa ga ni rau veidrataki ko tagane kei yalewa. Koya gona ni sa mai yaco na ka oqo sa na dei kina na dra ia edua na tikina erau na sega ni veivinakati vakavinaka koi rau na tabana ruarua.

Na veidrati edua sega ni taleitaki me dau yaco baleta ni nanumi

Cont'd Page 3.

- ni tovo sega ni vinaka. Enarawa ni cakava sara mai edua naka vinaka ko koya natagane merawa kina ni mata donudonu veiratou na wekani yalewa, mevaka beka me gole yani ka lai Bulubulu se me lai soro yani veiratou na veiwekani mai na tabani yalewa. Koya gona ena gauna e liu edau sega ni vakayacori na ka oqo, baleta ni dau nanumi tu ni ra dokai na yalewa baleta ni ko ira edua na koula ni dua na mata vuvale. Ni sa oti na veika taucoko ka dodonu me vakayacori ena gauna ni vakamau erau sa qai mai tiko yani na veiwatini vou. Oqori ga na ka au kila dina ni levu tale beka au sa sega ni nanuma rawa.

S A O T I